

*Др Татјана Лукић, асистент
Правног факултета у Новом Саду*

БОРБА ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА НА НИВОУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ОСНОВНА ЉУДСКА ПРАВА И СЛОБОДЕ

***Сажетак:** Повећање ефикасности борбе држава Европске Уније против тероризма нужно је довело до ограничавања основних људских права и слобода, а у појединим случајевима и до дерогације извесних права због чега се у теорији води обимна расправа о оправданости таквих законских мера којима се угрожавају основна људска права и слободе. У раду је обрађено питање људских права у контексту борбе против тероризма, као и питање нових законских решења у појединим земљама којима се нужно права и слободе грађана ограничавају и питање њихове оправданости.*

***Кључне речи:** тероризам, људска права, овлашћења полиције, Европска Унија.*

а) Уводна разматрања

Права човека у односу према држави представљају негацију апсолутне власти државе над њеним поданицима.¹ Признато и заштићено право човека подразумева обавезу и других људи и државе да га уважавају. Ово признавање слобода човеку се не изискује само од државе и других људи да се уздржавају од задирања у приватну сферу слобода човека већ

¹ К. Томашевски, *Изазов тероризма*, Београд 1983, стр. 268.

представља шири концепт. Наиме, слобода се не састоји само од непостојања принуде и ограничења, нити нужно постоји ако њих нема, већ слобода укључује елемент избора који представља њен позитиван аспект. Поред тога, постојање идентичних слобода за људе неминовно доводи до злоупотребе слобода од стране појединаца, па се због тога улога државе састоји и у довођењу у хармонију често супротстављених права и слобода људи ради одржавања просперитета заједнице.

У данашње време људска права представљају значајно цивилизацијско достигнуће и директно су укључена у унутрашњи правни систем држава у виду императивних норми или обавеза које су преузете потписивањем и ратификовањем одређених међународних докумената. Однос према људским правима је постало једно од кључних мерила за вредновање усаглашености правног поретка једне земље са темељним цивилизацијским тековинама и стремљењима савремене међународне заједнице.²

Термин људска права је дефинисан у оквиру Уједињених нација још 1978. године као: „Слобода од призвољног лишавања слободе и притварања, тортуре, неправичног суђења, суровог и неуобичајеног кажњавања, инвазије на приватност.“³ Овај концепт људских права се развија из дана у дан у складу са свакодневном праксом и потребом за индивидуалном заштитом.

Све модерне демократске државе, засноване на начелима владавине права и људским правима и слободама имају великих потешкоћа у настојању да што потпуније обезбеде људска права у пракси. Иако постоји преовладајући став да је у погледу људских права стање нарочито тешко у бившим социјалистичким земљама и државама у транзицији, за које се тврди да су изразито склоне кршењу грађанских и људских права, у најновије време све је више релевантних показатеља да управо државе које се сматају правим демократским државама, највише крше ова права и слободе када је у питању борба против организованог криминала, а нарочито тероризма.

Поштовање права човека је једна од особина добре стратегије контроле криминалитета.⁴ Она је израз тежњи за владавином права у којој државни органи сами себе ограничавају предузимајући искључиво оне мере које су истовремено и легалне и легитимне. Дакле, то самоограничавање и

² Р. Марковић, *Уставно право и политичке институције*, Београд 1997, стр. 559.

³ М. Montoya, *Police and Human Rights: two essential goals – efficacy in the fight against crime and reliability of society*, Policing in Central and Eastern Europe – editor M. Pagon, Ljubljana 2004, стр.123.

⁴ Као особине добре стратегије супротстављења криминалитету наводе се: осмишљеност, плурализам, еластичност, одговорност и поштовање права човека. О овоме више видети: Ђ. Игњатовић, *Криминалитет и реаговање државе*, Безбедност бр. 4/03.

свест да се у процесу супротстављања најтежим угрожавањима фундаменталних вредности на којима заједница почива не могу користити сва средства, па чак и када би се тиме подигла ефикасност борбе против криминалитета, представља једну од битних карактеристика правне државе.

б) Ограничавање основних људских права и слобода ради вођења кривичног поступка

Велики напредак природних и техничких наука ставио је на располагање савременом кривичном поступку нове методе, односно средства за прибављање доказа. Али, то носи за собом и одређене опасности. Па тако то за последицу има појаву једног специфичног односа у коме човек, уместо да буде субјекат у коме активно и смишљено делује задржава инфериоран положај.⁵ У циљу поштовања основних права човека, увођење нових метода и средстава мора, поред мера научног опреза, бити праћено строгим везивањем за законске норме, дух закона и етичка правила. На тај начин се може обезбедити достојанство човека и одговарајући положај окривљеног у кривичном поступку. У супротном, поједина научна достигнућа прете да угрозе човека и његова елементарна права.⁶ Због тога се мере које задиру у осетљиву област права човека као што су нпр. електронски надзор комуникација, употреба прикривених иследника, притвор и сл. мере, морају правно уредити на начин да се сведу на изузетак, и примењују само у складу са јасним ограничењима, док се неке друге као што су нпр. примена тортуре у циљу изнуђивања признања, морају изричито забранити. Ово је део правичног суђења у коме се појединцу, коме насупрот стоје државни органи и службе, треба омогућити да своја права и интересе заштити у правичном поступку.

Постоје мишљења да је заштита људских права илузорна и бесмислена, уколико она иде на штету чувања људских живота и њихових материјалних добара којима прети опасност од тероризма на првом месту, али и од организованог криминала. Наћи праведну и хуману сразмеру између ова два процеса на међународном и унутрашњем плану није ни мало лако, поготово ако се у циљу заштите људских права посеже за тероризмом.⁷ Поборници оваквог мишљења истичу да управо очување

⁵ Ж.Алексић – З.Миловановић, *Криминалистика*, Београд 1994, стр. 227.

⁶ Р. Данић, *Прибављање доказа у кривичном поступку*, ЈРКК бр. 2-3/01, стр. 205.

⁷ В. Кривокапић, *Тероризам као облик организованог криминалитета и мере супротстављања*, Безбедност бр. 5/02, стр. 683.

основних слобода и права грађана захтева да не толеришемо слободу и права оних који њиховом злоупотребом, ношени незајажљивом похлепом за новцем и моћи, злочином угрожавају права и слободе других и демократске основе друштва.⁸

Ни масовна кршења људских права искоришћавањем и злоупотребом државних структура,⁹ ни организовани криминал, ни тероризам не могу оправдати увођење решења која угрожавају основна људска права и слободе. Када је реч о тероризму постоје мишљења да се у његовом сузбијању треба служити свим расположивим средствима онда када он доведе у опасност саму државу и друштво. Али, веома је тешко сложити се са оваквим ставом јер би у том случају, када држава не би бирала средства у борби са тероризмом, и сама постала организована криминална група. Други, на изванредан начин исто екстреман став је да прављење изузетака у области кривичног процесног права у циљу сузбијања организованог криминала, па самим тим и тероризма, може водити не само далекосежним променама кривичног процесног права у негативном смислу, већ и угрожавању самих етичких темеља државе.¹⁰

в) Основна људска права у контексту борбе против тероризма

У оквиру борбе против тероризма, познато је да у неким земљама постоје значајна ограничавања основних права и слобода. Без обзира колико зло представљао тероризам, није оправдана борба против истог по сваку цену. Веома је опасно и за људске слободе и права у целини, кршити норму и начела домаћег или међународног права легитимирајући то сузбијањем тероризма. Терористи верују да је све оправдано што иде у правцу остварења њиховог циља. Међутим, борба против тероризма се не сме водити том логиком, напротив, она треба да реафирмише принципе основних људских права на живот и слободу. Али за велики број држава антитерористичка мантра ствара нове разлоге за игнорисање људских

⁸ М. Сингер, *Организовани криминал*, ХЛКПП бр.2/98, стр.568.

⁹ Криминалитет оних који имају политичку или економску моћ у нашем друштву, коју врше коришћењем државних, парадржавних или других организација значајно је допринео томе да је доведено у питање остваривање и самог права на егзистенцију одређених слојева у нашем друштву. О овоме више видети: З. Стојановић, *Организовани криминалитет и питање заштите и остваривања људских права*, Београд 1989.

¹⁰ Н. Schneider, *Bellum Justum gegen den Feind in Inneren*, ZStW 3/2001.

права.¹¹ Мишљење јавног мњења у многим демократским државама се састоји у томе да терористи не заслужују никакву заштиту од стране државних демократских органа. У таквим ситуацијама кршење људских права доводи до пораста несигурности код грађана. Тероризам озбиљно нарушава људска права, представља претњу демократији и има за циљ да наруши плуралистичко грађанско друштво и дестабилизује демократске владе. Међутим, државе су обавезне да у борби против тероризма поштују међународне инструменте за заштиту људских права. Судови за људска права су заузели став да државе не смеју да крше међународно право и међународно хуманитарно право.

Два посебно осетљива питања везана за усвајање Оквирне одлуке Савета Европе у борби против тероризма из 2001. године¹² су се односила на успостављање равотеже између легислативе из домена Одлуке са једне стране и људских права и међународног хуманитарног права са друге стране. Озбиљне примедбе упућене предлогу Комисије, пре свега када је о поштовању људских права реч, навеле су творце нацрта да у Преамбули одлуке нагласе опредељење Европске Уније да штити и поштује основна људска права, али и да утврде да се ни једна одредба Оквирне одлуке не може тумачити тако да умањује или ограничава основна људска права и слобода као што је право на штрајк, слобода окупљања, удруживања или изражавања, укључујући и право појединца да заједно са другима оснива или се удружују у синдикате за заштиту његових интереса и са тим повезано право на демонстрације. У складу са тим, ставом 2 члана 1. утврђује се да Оквирна одлука не утиче на обавезу поштовања основних права и основних принципа Европске Уније. Ван њеног домена остају и акције оружаних снага током оружаних сукоба, а што је регулисано хуманитарним правом и другим одредбама међународног права.

Системска борба против тероризма захтева значајна ограничења основних људских права и слобода, понекад у знатним размерама. Међутим, кључно питање је која се граница задирања у основна људска права не сме прећи ни у једном случају. Иако је борба против тероризма често оправдање и за драстична ограничења људских права, немогуће је оправдати методе изнуђивања исказа ни ради прикупљања информација корисних за разоткривање терористичких група, под условом да те методе представљају тортуру.¹³

¹¹ D. J. Whittaker, *Terrorists and terrorism in the contemporary world*, London 2004, 142.

¹² Proposal for a Council Framework Decision on combating terrorism, COM (2001)521, [tp://europa.eu.int/comm/justice.home/unit/terrorism/terrorismmsg.en.pdf??](http://europa.eu.int/comm/justice.home/unit/terrorism/terrorismmsg.en.pdf??)

¹³ Крајем 2002. године у *Washington Post*-у је објављен чланак новинара Dane Priest и Bartona □ Gellmana, под насловом: *U.S. Decries Abuse but Defends Interrogations – „Stress*

Закони о људским правима покушавају да успоставе „праведну равнотежу“ између легитимне националне безбедности и заштите основних људских права и слобода.

Дерогирање извесних права је могуће у случају ванредног стања у држави (члан 4. Међународни пакт о грађанским и политичким правима¹⁴; чл. 15. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода¹⁵). Међутим, извесна права се не могу суспендовати ни у једним условима, а то су: право на живот; слобода мисли, савести и вероисповести; забрана тортуре и нечовечног понашања, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања; забрана ретроактивног дејства кривичног зако-

and Duress" Tactics Used on Terrorism Suspects Held in Secret Overseas Facilities (овај чланак је иначе обрађен у многим научним радовима). Чланак је изазвао бурне реакције и бројне коментаре у америчкој јавности, јер детаљно извештава о наводним поступцима оперативаца америчке тајне службе и војне полиције према заробљеницима al-Qaede и Талибана у тајном СИА-ином истражном центру у америчкој ваздушној бази Баграм у Авганистану. Тај истражни центар је описан као систем металних бродских контејнера у којима су смештени заробљени осумњичени припадници al-Qaede и талибански заповедници. У чланку се наводи да амерички оперативци према заробљеницима у том кампу практикују методе изнуђивања исказа како би дошли до информација које би могле послужити за разоткривање терористичке мреже al-Qaede и њених припадника. Заробљеници који пристају на сарадњу најчешће бивају награђени храном и пићем, а понекад и новцем. Они који одбијају сарадњу са америчким истражитељима подвргавају се методама изнуђивања исказа које, с обзиром на описану бруталност и могући степен интензитета психичких и физичких патњи заробљеника, представљају тортуру у кривичноправном смислу. Уздржавање од тортуре до недавно је било саставни део америчке политике, која је због примене тортуре осуђивала режиме у Ираку и Северној Кореји, у Јордану и Саудијској Арабији. Бушова администрација данас упорно пориче постојање заробљеничких логора у којима се заробљеници држе неограничено време без подизања оптужнице и суђења, као и примену метода добијања исказа које попримају обележје тортуре. Међутим, проблем је и у томе што САД заробљеним или предатим Талибанима и осумњиченим припадницима al-Qaede заправо уопште не признају статус ратних заробљеника, па је самим тим под знаком питања и примена правила међународног права које се односи на заробљенике. С обзиром да је независним међународним хуманитарним организацијама онемогућен приступ спорним центрима или присутност описаним изручењима заробљеника, чији је чак и идентитет тајан, тешко је доказати оптужбе које терете америчку владу, али исто тако и проверити веродостојност тврдњи те исте владе. Истовремено, чињеница је да информације о третирању заробљеника у америчким центрима и њиховој предаји земљама познатим по суровим методама изнуђивања исказа, потичу од неколицине очевидаца, припадника америчке службе безбедности, као и од неколико бивших радника америчке обавештајне службе, који су додуше анонимно, изнели своја подударна сведочења. Ако су изнети наводи о америчком третирању страних заробљеника тачни, извесно је да САД под плаштом борбе против тероризма, крше нека од основних начела хуманитарног права чију заштиту формално и гарантују.

¹⁴ Службени лист СФРЈ бр. 7/71, Службени лист СРЈ – Међународни уговори 4/2001.

¹⁵ Службени лист СЦГ – Међународни уговори 9/2003.

на (осим у случају да каснији закон предвиђа блажу казну). Дерогација других права је дозвољена само у специјалним случајевима који су одређени у поменутим конвенцијама. Било која мера којом би се суспендовала основна права и слободе грађана мора бити изузетна, строго временски ограничена и може се примењивати само у случајевима крајње нужде, морају бити проверене и у складу са обавезама предвиђеним међународним правом и те мере не смеју бити дискриминаторске.

Комитет за људска права Уједињених Нација (General Comment No. 29 in Annex II)¹⁶ је саставио листу права који представљају допуну људских права одређених у чл. 4 Међународне пакта о грађанским и политичким правима и који не могу бити предмет законите дерогације. Ова права, односно обавезе укључују следеће: према лицима којима је одузета слобода мора се опходити на начин којим се поштује њихово достојанство; забрањено је држање талаца, отмице; забрањено је притварање лица мимо прописа; припадници националних мањина треба да буду заштићени; незаконите депортације и трансфери грађана су забрањени.

г) Ефикасност кривичног поступка и заштита људских права

Главни задатак приликом правног регулисања кривичног поступка у свакој демократској и правној држави јесте *успостављање равнотеже између два супротстављена интереса* у кривичном поступку. Док један од њих тежи ефикасности кривичног поступка, други настоји да онемогући прекомерно и неоправдано ограничење људских права и слобода окривљеног у кривичном поступку. После вишевековне тежње за ефикасношћу кривичног поступка, у другој половини XX века предност је добила тежња за заштитом људских права. Међутим, развој тог тренда последње деценије успоравају два велика изазова савременој демократској држави, а то су организовани криминал и тероризам. Наиме, савремени кривични поступци са класичним гаранцијама права окривљеног не дају одговарајуће резултате у сузбијању ових врста тешког криминала. Једно од основних питања које се у вези са кривичноправном реакцијом на организовани криминал и тероризам данас јавља јесте, да ли су потребне посебне мере којима се чак битно одступа од основних кривичноправних принципа и

¹⁶ Digest of jurisprudence of the United Nations and regional organizations on the protection of human rights while countering terrorism, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Geneva 2003, 2.

процесних гаранција. Другим речима, питање је да ли борба против ових облика криминала оправдава одступање од неких основних принципа правне државе, а тиме и сужавање основних права и слобода човека. О овом питању се у теорији воде различите дискусије. Има мишљења која, истичући изузетну опасност организованог криминала и тероризма, у смислу да они чак угрожавају темеље друштва и државе, предлажу ванредне мере и одступања од редовних кривичноправних принципа и гаранција, што је са становишта правне државе и људских права неприхватљиво. Прихватљивије је становиште оних који су одлучно против таквих ванредних мера, са образложењем да одређене интересне групе настоје да дају слику капитулирања друштва пред организованим криминалом и тероризмом, те да треба предузимати бескомпромисно кривично гоњење и у том циљу се служити свим расположивим средствима.¹⁷

Чињеница је да се основна људска права и слободе знатно ограничавају када је у питању примена посебних истражних мера карактеристичних за откривање и доказивање кривичних дела тероризма и то нарочито у случају надзора и снимања телефонских и других разговора и комуникација другим техничким средствима, тајног праћења и оптичког снимања лица, ангажовања прикривеног иследника, увида у личне и пословне рачуне код банака и других финансијских институција и замрзавања трансакција.

Одступања од неповредивости права на приватност у кривичном поступку се везују управо за примену посебних мера као што су надзор и снимање телефонских и других разговора и комуникација другим техничким средствима, тајна праћења и оптичка (и акустичка) снимања лица, употреба информатора, прикривених иследника, симуловано склапање правних послова и пружање услуга и др. Иако се овим мерама дубоко задире у зону приватности, њима се не нарушава право на приватност, уколико се оне примењују под строгом законом утврђеним условима, од стране овлашћених лица и под надзором надлежних органа.

У сваком случају, у циљу поштовања основних права човека, увођење нових метода и средстава мора, поред мера научног опреза, бити праћено строгим везивањем за законске норме, дух закона и етичка правила. На тај начин се може обезбедити достојанство човека и одговарајући положај окривљеног у кривичном поступку. У супротном, поједина научна достигнућа прете да угрозе човека и његова елементарна права.¹⁸ То се пре свега односи на бројне техничке уређаје за акустичку и оптичку опсервацију и регистрацију.

¹⁷ P. A. Albrecht, *Spezialpravention angesichts neuer Tatergruppen*, ZStW 4/1985, 859-861.

¹⁸ P. Данић, *Прибављање доказа у кривичном поступку*, ЈПКК бр. 2-3/01, стр. 205.

д) Превентивне и репресивне мере у борби против тероризма (упоредно-правна решења)

Борба против организованог криминала и тероризма на пољу превенције и репресије у погледу људских права је по правилу тројака. Прво, постојећа права се ограничавају формалним законодавством (допуњавају се закони, доносе се нови закони којима се ограничавају права и слободе носилаца организованих криминалних и терористичких активности, а органима репресије се дају све шира овлашћења (и то нарочито полицијским органима)). Друго, постојећи закони се тумаче рестриктивно, на уштрб људских права, дискриминаторно. Треће, општа атмосфера безвлашћа, страха и панике (нарочито код терористичких аката) утиче на органе који спроводе законе, њихову моћ расуђивања и понашање у ситуацијама у којима користе своја дискрециона права.

У *упоредном законодавству* у борби против тероризма и организованог криминала се уочава тренд давања широких овлашћења полицији када су у питању **лишавање слободе и полицијско задржавање**. Тако је у *Немачкој* дозвољено у случајевима тероризма превентивно полицијско задржавање када се основано претпоставља да је окривљено лице извршило забрањене радње у оквиру терористичке организације, чак и у случајевима када се опасност од поврата или бекства не показује.¹⁹ У *Италији*, у случајевима тероризма је Законским декретом бр. 625, познатијим као Законом о антитероризму предвиђена могућност лишења слободе од стране органа јавне безбедности. Наиме, када у току операција полиције јавне безбедности, усмерених на превенцију кривичних дела, постане евидентна апсолутна неопходност и хитност, старешине и службеници полиције јавне безбедности могу лишити слободе лица за која се, због њиховог понашања и у односу на временске и месне околности, намеће потреба проверавања понашања и чињења који, иако не укључују елементе покушаног дела, ипак могу бити усмерени ка извршењу кривичних дела у вези са тероризмом. Лица лишена слободе од стране старешине јавне безбедности могу бити подвргнута личном претресу и од тих лица могу бити прикупљена потребна обавештења. Такво лице може бити задржано онолико времена колико захтевају околности због којих је лишено слободе, али не више од 48 сати. Уколико се утврди да је сумња неоснована, лице се одмах пушта на слободу, а у супротном се оно приводи јав-

¹⁹ Е. Ј. Н. Моонс, *Политички и правни приступ тероризму и анархистичком криминалитету у СР Немачкој*, Избор бр.1-2/1979, стр. 125.

ном тужиоцу. У сваком случају лишења слободе или извршеног претреса, старешине и службеници јавне безбедности су дужни да поднесу извештај јавном тужиоцу. У случају да су сумње основане, јавни тужилац потврђује лишење слободе или претрес.

Овим се уводи тзв. полицијско хапшење (превентивно хапшење, хапшење због јавне безбедности). Овим се проширује превентивна делатност органа јавне безбедности и пружа одговарајућим органима инструмент који је до тада био резервисан само за органе судске полиције.

Уведено је и поједностављење механизма међусобних односа полицијских и судских власти приликом лишења слободе лица. Измене су претежно формалне природе и то су: лице лишено слободе се може задржати за време које је потребно за прве провере али не више од 48 сати; јавни тужилац мора бити обавештен о лишењу слободе без одлагања (раније-одмах), а најкасније у року од 48 сати; обавезно извештавање о резултатима извршених претходних истраживања (раније је било обавезно извештавање разлога због којих је издат налог за лишење слободе).

Нови Антитерористички закон у Италији који је донет 22. јула 2005. године (ступио на снагу 01. августа 2005. године) као одговор на терористички напад у Лондону 7. јула 2005. године, садржи читав низ нових анти-терористичких мера које су у стручној јавности изазвале веома бурне реакције да ли се ради о ванредним мерама или не. Новине које се односе на кривичнопроцесно законодавство су следеће: временски период током кога се осумњичено лице може саслушавати без адвоката је повећан са 12 на 24 сата.²⁰ Извршној власти је дато право да саслушава осумњичено лице без присуства адвоката чиме се дерогирају извесне гаранције осумњиченом лицу чиме му се одузима право на правично суђење. Надзор над спровођењем ових мера је постао више политички него судски. Право прикупљања обавештења од задржаног лица која је првенствено имала DIA, сада је проширено и на локалне полицијске власти, карабињере ради истраживања кривичних дела тероризма, као и на судску полицију и царинске службенике када су у питању кривична дела финансирања тероризма, и то како у превентивне, тако и у репресивне сврхе. Тајним службама овај нови закон даје право да меру надзора и снимања телефонских и других разговора и комуникација другим техничким средствима спроводе без икаквих временских ограничења. Такође, нови закон омогућава прогон

²⁰ Време саслушавања осумњиченог лица без присуства адвоката је ограничено у Италији на 12 сати после смрти Pinelli-а, анархисте који је био осумњичен за умешаност у подметање бомбе на Piazza Fontani. Касније се установило да су за тај терористички напад били одговорни припадници тзв. десног крила. Pinelli је умро након пада кроз прозор током саслушања 1969. године.

странаца од стране Префекта (извршне власти) ако се сматра да њихово присуство у земљи на било који начин доприноси тероризму и то само на основу посредних доказа до којих је дошла тајна служба.²¹

У *Канади* Антитерористичким актом²² су предвиђена нова полицијска овлашћења. Акт допушта изузетну слободу полицајцима приликом привођења осумњичених лица. Наиме, полицајац може лишити слободе лице без налога уколико сматра да постоји опасност од спровођења терористичке акције и да ће се иста спречити притвором управо тог лица. Како се таква лишења слободе ипак не би могла спроводити без даљег образложења, полицајац је дужан да у року од 24 сата изађе пред судију и да објасни разумност – оправданост својих сумњи и основа на којима се оне темеље. Уколико до судије није могуће доћи у том року, притвор се може продужити до прве могућности изласка пред судију. Уколико полицајац који је извршио превентивно лишење слободе, и пре изласка пред судију утврди, да нема разлога за продужавање притвора, осумњичено лице може пустити на слободу и пре истека 24 сата.

У *Енглеској* је Антитерористичким актом²³ из 2001. године полицији дата могућност привођења сумњивих лица без налога за хапшење, уколико постоји основана сумња да је појединац терориста. Лице лишено слободе на овај начин мора бити пуштено на слободу у року од 48 сати уколико се против њега не подигне оптужница. Ако полицајац који је извршио хапшење без налога накнадно поднесе захтев за издавање тог налога, тада се притвор по одобрењу захтева, продужава за време наведено у налогу.

Према становишту Врховног суда Велике Британије овај закон је у супротности са Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода (чл. 5.) због тога што омогућава неограничен притвор осумњичених лица без суђења.²⁴ Такође, закон је у супротности и са чланом 14. Конвенције јер омогућава притвор осумњичених за међународни тероризам, који је дискриминаторски по националној основи и у односу на њихов имигрантски статус.²⁵

²¹ О новом Антитерористичком закону Италије видети: Statewatch analysis: Italy Tough new anti-terrorist laws adopted,

²² Anti-terrorism Act, http://canada.justice.gc.ca/en/news/nr/2001/doc_27787.html

²³ Anti-terrorism Act, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmbills/049/en/02049x--.htm>

²⁴ <http://www.bbc.co.uk/serbian>.

²⁵ Р. Сепи, *Нове мере у борби против тероризма у Великој Британији*, Правни живот бр.9/2005, стр.112.

Британска влада је 2005. године предложила нова законска решења којима би требало појачати мере за борбу против тероризма у земљи, која у ствари представљају дуго најављиване измене Закона из 2001. године.²⁶ Извесне измене су предвиђене и у области процесног законодавства којима се полицији омогућава да лица осумњичена за тероризам држе у затвору до три месеца без оптужнице. Осим тога, нова решења предвиђају да се без суђења може наредити кућни притвор, увести полицијски час и електронски надзор лица која су осумњичена за кривично дело тероризма.²⁷ Од свих нових решења најспорнија су она која Државном секретару дају овлашћење за доношење контролних наређења против сваког лица за кога се основано сумања да је, или је био укључен у активности у вези са тероризмом, а ради заштите друштва од тероризма. Ове наредбе укључују нарочито забрану или ограничено поседовање или употребу специјалних роба или материјала, забрану или ограничено коришћење специјалних услуга или вештина везана за рад, посао или слободно време, ограничења у погледу комуникације или контаката са одређеним или са свим особама уопште, ограничења у погледу боравка на одређеним местима, ограничење или забрана напуштања територије Велике Британије итд. Све ове мере имају за циљ спечавање терористичког деловања.

Такође, у упоредном законодавству постоји тренд ширења овлашћења полицијских органа када је у питању **претрес лица и стана и привремено одузимање предмета** у вези са откривањем и доказивањем кривичних дела организованог криминала и тероризма, којим се знатно задира у сферу приватности. Тако је у **Италији** у случајевима тероризма дозвољено полицији да изврши претрес целих зграда и блокова зграда. У **Енглеској** овлашћења полиције су проширена приликом заплена терористичких средстава на државној граници тако да овлашћени полицајац може одузети и заплени новца за који се према овој одредби може основано сумњати да је намењен подршци терористичких активности уколико представља у целини или делом финансијске ресурсе описаних терористичких организација. Ова се одредба односи на новца који се уноси у Велику Британију да би се проследио даље. Осим тога, полиција задржава овлашћења заустављања и претреса сумњивих лица и предузимање других активности да би се сузбио тероризам као што су спречавање финансирања тероризма и заплена средстава којима се користе терористи.

²⁶ <http://www.bbc.co.uk/serbian>.

²⁷ <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1361169/posts>.

Још једна новина у борби против тероризма значајно доводи у питање права и слободе грађана, а то је издавање спискова са лицима за која се сумња да су терористи. Тако се у *Енглеској* издају потврде о осумњиченим међународним терористима. Сертификат или потврда се могу издати уколико државни тужилац верује да присутност појединца у Великој Британији представља претњу националној безбедности, и сумња да је појединац међународни терориста. Државни тужилац има право да сумња да је лице међународни терориста уколико је лице повезано са спровођењем, припремом или помагањем међународног тероризма, уколико је члан или припада међународној терористичкој групи или је повезан са лицем које је члан или припада међународној терористичкој групи. Осумњичени терориста се може жалити Специјалној имиграцијској жалбеној комисији о издавању сертификата којим се потврђује да је он осумњичени међународни терориста. Комисија има право да укине сертификат уколико се не слаже са одлуком државног службеника да осумњичено лице испуњава услове потребне за издавање сертификата или мисли да се због нечег другог сертификат није требао издати. Жалбу на издавање сертификата је могуће поднети у року од три месеца од дана издавања сертификата. Осим тога, Специјална имиграциска жалбена комисија има дужност да размотри сваки издати сертификат у року од 6 месеци од дана издавања сертификата. Одлука комисије о жалби сматра се коначном чиме се могућност жалбе на један сертификат омогућује само један пут пред једном комисијом. Истовремено, одлука комисије о поништењу сертификата не спречава државног тужиоца да изда други сертификат на основу промењених околности. Одредбе које се тичу сертификата о осумњиченим међународним терористима сматрају се важећим 15 месеци од дана доношења Антитерористичког акта. Државни тужилац има право да продужи употребу ових одредби до годину дана након истека рока.

ђ) Закључна разматрања

Опасност по права и слободе грађана није у самим законима и њиховим неприхватљивим одредбама, већ у извитопереним схватањима о улози права у модерној држави.²⁸ До доношења судске пресуде, људска права се могу ограничавати само у оној мери која је допуштена према прецизно утврђеним међународним стандардима.

²⁸ М. Грубач, *Кривично процесно право и ванредно стање*, Зборник радова: Стратегија државног реаговања против криминала, Београд 2003, стр. 399.

Иако је на декларативном нивоу евидентна инфлација људских права, са друге стране се уочава масовно кршење тих истих права која су постала део система било на међународном, било на унутрашњем плану појединих држава. У појединим земљама се на унутрашњем плану свакодневно (некада грубо, а некада рафинирано) крше људска права појединачно и то по правилу оних, који припадају маргиналним друштвеним слојевима, или оних који су етикетирани као политички непријатељи. Приликом кривичноправне интервенције се мора водити рачуна о људским правима, а њихово ограничавање, односно повреда се мора свести на минимум. У том погледу су начело легалитета и легитимитета од нарочитог значаја. Борба против организованог криминала и тероризма не може оправдати увођење решења која су на линији слабљења правнодржавног кривичног права. Веома је тешко ускладити употребу кривичног права са начелом сразмерности, и у том погледу је тешко избећи одређену арбитрност. И у примени кривичног права је ограничење слобода и права грађана дозвољено само онда када је изван сваке сумње да је то безусловно неопходно.²⁹

Озбиљна опасност за људска права од самог кривичног права, па самим тим и кривичног процесног права прети због неефикасности које оно показује нарочито на подручју организованог криминала и тероризма. Та неефикасност за последицу има јачање тенденција ка изразито репресивном кривичном праву које би само по себи представљало већу опасност по слободу и права грађана, него оно што би се њиме желело сузбити. Ни масовна кршења људских права од стране моћних група или појединачно, или чак целог режима, и уопште, систематско неправдо, не могу бити повод за одустанак од основних начела кривичног и кривичног процесног права. За једну озбиљнију и ефикаснију заштиту основних људских права потребно је претходно створи реалне оквире за креирање једног кривичног законодавства коме ће то бити основни циљ, и који ће и у примени обезбедити ефикасну заштиту тих основних права и слобода човека.

Постоје мишљења да је заштита људских права илузорна и бесмислена, уколико она иде на штету чувања људских живота и њихових материјалних добара којима прети опасност од тероризма на првом месту, али и од организованог криминала. Наћи праведну и хуману сразмеру између ова два процеса на међународном и унутрашњем плану није ни мало лако, поготово ако се у циљу заштите људских права посеже за те-

²⁹ J. Wolter, *Menschenrechte und Rechtsguterschutz in einem europäischen Strafrechtssystem*, Munchen 1995, стр.15-16, цитиран код З.Стојановић, Стање и тенденције у кривичном законодавству у области заштите људских права, *Права човека* бр.1-2/2002, стр. 89.

роризмом.³⁰ Поборници оваквог мишљења истичу да управо очување основних слобода и права грађана захтева да не толеришемо слободу и права оних који њиховом злоупотребом и злочином, ношени незајажљивом похлепом за новцем и моћи, угрожавају права и слободе других и демократске основе друштва.³¹

³⁰ В. Кривокапић, *Тероризам као облик организованог криминалитета и мере супротстављања*, Безбедност бр. 5/02, стр. 683.

³¹ М. Сингер, *Организовани криминал*, ХЛКПП бр.2/98, стр. 568.

*Tatjana Lukić, Ph.D., Assistant
Novi Sad School of Law*

Combat Against Terrorism and Human Rights

Abstract

One of the consequences in efficient combat against terrorism in many countries in European Union has led to restrain human rights and in some cases even to derogation some of them. This fact caused a serious theoretical argument about justifying those legal measures which jeopardise human rights. In this article the author deals with human rights and their connection with combat against terrorism, also the author deals with new measures which are implemented in legislations in many countries which refers to restraining some human rights like arrest, search and seizure, surveillance etc.